

УДК 347.7.(476)(091)“18/19”

**КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКАЯ ФУНКЦЫЯ НАРОДНЫХ ЧАЙНЫХ І НАРОДНЫХ ДАМОЎ
У БЕЛАРУСКІХ ГУБЕРНЯХ У КАНЦЫ ХІХ – ПАЧАТКУ ХХ СТАГОДДЗЯЎ****С.В. МЯНЬЧЭНЯ***(Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт)*

Разглядаецца дзейнасць народных чайных і дамоў папачыцельстваў аб народнай цвярозасці ў галіне культуры і народнай асветы, якая праявілася ў прадстаўленні насельніцтву доступа да перыядычных выданняў, урадавых пастаноў, арганізацыі вольнага часу, бібліятэк і чытальняў, хораў, правядзенні народных чытанняў, дабрачынных мерапрыемстваў. Адзначана, што пастаўленыя перад чайнымі і народнымі дамамі мэты не былі дасягнуты з прычыны недастатковага фінансавання, бюракратызму, недасканаласці заканадаўства, малаграматнасці насельніцтва, што ў сваю чаргу прывяло да ліквідацыі большасці дадзеных устаноў.

Ключавыя словы: папачыцельства аб народнай цвярозасці, барацьба з п'янствам, чайныя, народныя дамы, культурна-асветніцкая дзейнасць.

З 1894 года ў Расійскай Імперыі пачала рэалізоўвацца палітыка дзяржаўнай манаполіі на вытворчасць і продаж моцных алкагольных напояў, адначасова з гэтым дзяржава ўзяла курс на абмежаванне спажывання алкагольных напояў і барацьбу з п'янствам. З 1 ліпеня 1897 года ў Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Ковенскай, Мінскай і Магілёўскай губернях, у выніку правядзення рэформы, былі створаны камітэты папачыцельства аб народнай цвярозасці. Іх асноўнай мэтай было правядзенне мерапрыемстваў па арганізацыі вольнага часу насельніцтва, абмежаванне празмернага п'янства, нагляд за нелегальным продажам алкаголя і прапаганда здаровага ладу жыцця. Губернскія камітэты папачыцельства аб народнай цвярозасці ствараліся пад кіраўніцтвам губернатараў, у іх падпарадкаванні знаходзіліся павятовыя камітэты на чале з мясцовымі прадвадзіцелямі дваранства. У склад камітэтаў уваходзілі прадстаўнікі фактычна ўсіх ведамстваў: царквы, сістэмы адукацыі і здравааховы, жандармерыі, суда і войска, чыноўнікі казённых, акцызных і кантрольнай палаты. Гэта давала камітэтам значныя магчымасці, але з іншага боку пераўтварала іх у бюракратычныя арганізацыі, члены якіх часцей за ўсё былі занятыя на асноўным месцы службы.

Асноўным відам устаноў папачыцельстваў аб народнай цвярозасці былі чайныя і народныя дамы. Колькасць чайных у беларускіх губернях была розная. Асабліва актыўна чайныя ствараліся ў першыя гады правядзення рэформы. Так, восенню 1898 года ў Віцебскім павеце было 7 народных чайных, а па губерні іх колькасць дасягнула 50. У Магілёўскай губерні ў 1902 годзе налічвалася 128 чайных, 20 з якіх дзейнічалі ў Аршанскім павеце [1, с. 216]. У 1907 годзе ў Мінскай губерні налічвалася 22 чайных, Віленскай – 24, Віцебскай – 26, Магілёўскай – 31, Гродзенскай – 32 [2, арк. 420]. Разам з зніжэннем колькасці чайных узрастае колькасць народных дамоў. Гэтыя ўстановы былі падобны на савецкія дамы культуры. У Магілёўскім народным доме размясцілася чайная, канцэртная зала на 500 месцаў, дзе праходзілі народныя спектаклі і чытанні, бібліятэка-чытальня, дзе дазвалялася як чытаць кнігі на месцах, так і браць на дом, начлежны прытулак на 5 пакояў з навасам для вазоў і коней. У садзе вакол дома арганізоўваліся народныя гуляння з фэйерверкамі, дзіцячымі гульнямі і выступленнем аркестраў [3, арк. 56–57].

Пры арганізацыі чайных быў выкарыстаны вопыт заходнееўрапейскіх кавярняў, якія паспяхова дзейнічалі ў Вялікабрытаніі, Германіі і Швецыі. Аднак замест кавы насельніцтву было вырашана прапанаваць чай, які каштаваў менш, карыстаўся большай папулярнасцю і нават лічыўся “нацыянальным напоем” [4, с. 10].

Чайная павінна была стаць месцам, дзе можна было правесці вольны час, пагутарыць, дзе ў адрозненні ад дома людзі знаходзілі чысціню і камфорт. Акрамя арганізацыі продажу напояў і закусак, павінна была стаць месцам здаровага і карыснага адпачынку, дзякуючы настольным гульням, музычным інструментам, грамафонам, газетам і народным чытанням. Планавалася, што ў выпадку паспяховай дзейнасці народныя чайныя стануць фінансава самастойнымі ўстановамі і не будуць залежыць ад дзяржаўнай падтрымкі і прыватных ахвяраванняў. Паспехі дзяржаўных чайных прывялі б да ўзнікнення падобных прыватных устаноў. Як вынік, распаўсюджанне спажывання чая павінна было прывесці да скарачэння спажывання алкаголя [4, с. 13].

Мэтавай аўдыторыяй чайных лічыліся прадстаўнікі “простага народу” – сяляне і рабочыя. Разлічвалася, што заможныя людзі маюць магчымасць піць чай дома, і ў чайную дзеля гэтага не пойдучы. З гэтай нагоды, найбольш прымальным месцам для чайнай у горадзе і мястэчку лічылася базарная плошча. У выпадку, калі чайная размясцілася нават на суседняй вуліцы, тут назіралася рэзкае скарачэнне колькасці наведвальнікаў, у выніку чаго, чайная цягнула вялізныя страты [5, арк. 27].

На працягу дня асноўны кантынгент чайных складалі: з раніцы – рабочыя, вечарам – гандляры і рамеснікі, у базарныя дні з 12 да 16 гадзін – сяляне. Чайныя працавалі з 7 да 23 гадзін, напярэдадні святаў і святочных дзён да 18 гадзін, а ў святочныя дні – з 12 гадзін [6, арк. 65]. У абавязак сідзельцаў і загадчыкаў чайных уваходзіў падлік наведвальнікаў, што адлюстроўвалася ў штогадовых справаздачах.

Само памяшканне чайнай павінна было дзяліцца на кухню, буфет, памяшканні для наведвальнікаў (белае і чорнае), асобныя памяшканні для пражывання сідзельцаў (адміністратараў) і прыслугі, калі яна мелася. Белае памяшканне прызначалася для больш заможных кліентаў, чорнае – для маламаёмасных, акрамя таго тут дазвалялася курыць. Аднак на практыцы, чайныя часцей размяшчаліся ў памяшканнях, дзе такія падзел быў немагчымы. Асобна вызначаўся і інтэр’ер памяшкання. Аклеяка сцен шпалерамі лічылася надта непрактычнай з’явай, бо яны дастаткова хутка забруджваліся, што надавала памяшканню занябданы выгляд, найбольш мэтазгодным лічылася пабелка сцен і фарбаванне панэляў. Сталы рэкамендавалася накрываць абрусам толькі ў белае частцы, астатнія ці аббіваліся кляёнкай, ці фарбаваліся пераважна ў шэры колер. На сценах віселі іконы, партрэт імператара і карціны рознага зместу [5, арк. 27 адв].

Наведваць чайную мог кожны з мэтай адпачыць, абагрэцца, схвацацца ад дажджу, пры гэтым плата з яго не спаганялася, а персанал чайнай не мог перашкодзіць гэтаму. Наведвальнікі чайных павінны былі паводзіць сябе ціха і сціпла, шум і лаянка забараняліся. Калі наведвальнік быў незадаволены дзейнасцю персанала альбо якасцю прадуктаў, ён мог паскардзіцца загадчыку чайнай ці зрабіць запіс у кнігу скаргаў [7, арк. 141].

Прыбытак чайным павінны быў проносіць продаж прадукцыі, аднак і тут надзеі арганізатараў не спраўдзіліся. Асартымент чайных не адрозніваўся разнастайнасцю і складаўся з чая і халодных страў (часцей за ўсё булкі, баранкі і селядцы), акрамя гэтага чайныя ажыццяўлялі продаж тытуноў, папірос, канцэлярскіх тавараў і марак. Адна порцыя чая у сярэднім каштавала ад 4 да 6 капеек. Для параўнання, фунт сітнага хлеба каштаваў 3 капейкі, а за 6 капеек можна было набыць фунт ялавічыны 2 гатунку [8, с. 4]. Наведвальнік атрымліваў два чайніка з кіпнем, 2–3 кавалка цукру і пакет з чаем, запячатаны загадчыкам чайной. Прыгатаваць напой трэба было самастойна, буфетчыкам і сідзельцам заварваць чай кліентам катэгарычна забаранялася, каб пазбегнуць крадзяжу і падману кліента. Дадатковы цукар і чай павінны былі аплачвацца асобна [7, арк. 141]. Пры гэтым колькасць кіпеня і асоб на адну порцыю была неабмежавана і ў сярэднім складала 5–6 чалавек. Прадугледжваўся таксама і продаж чая кубачкамі за 1 капейку, што было разлічана на бедных кліентаў і тых, хто не меў дастаткова часу.

Першапачаткова інтарэс насельніцтва да чайных, як да новай з’явы, быў дастаткова вялікі. Але асноўнае іх прызначэнне было не зусім зразумела. Так, у вёсцы Княжыцы Магілёўскага павета папярэдні Міхаіл Кадрэвіч арганізоўваў гутаркі з сялянамі аб карысці чая і першы раз частаваў іх за свой кошт [9, арк. 24 адв.]. З цягам часу народныя чайныя не вытрымлівалі канкурэнцыі з корчмамі і прыватнымі ўстановамі. Згодна з дадзенымі можна прасачыць дынаміку наведвання чайных у Магілёўскім павеце ў 1899–1905 гг. [10, с. 128] (табл.).

Табліца – Дынаміка наведвання чайных у Магілёўскім павеце ў 1899–1905 гг.

Год	Колькасць чайных	Агульная колькасць наведвальнікаў	Сярэдняя колькасць наведвальнікаў на 1 чайную
1899	9	234031	26003
1900	10	300961	27360
1902	9	217264	24140
1903	9	183919	20435
1905	8	139974	17496

Большасць наведвальнікаў чайных складалі мужчыны, жанчыны, занятыя хатняй гаспадаркай, публічныя месцы наведвалі не часта. Вясной і летам ў час сельскагаспадарчых работ чайныя гублялі амаль усіх кліентаў, а некаторыя, каб не несці фінансавыя страты, увогуле зачыняліся. Аднак і тыя, хто наведваў чайныя, вялікіх прыбыткаў не прыносілі. У справаздачы Чэрыкаўскага павятовага камітэта ў 1903 годзе пазначалася: "Главный элемент посетителей чайных составляют крестьяне, которые ходят в чайные для беседы и чтения, чаю требуют очень мало, из расчёта не тратит трудовую копейку на баловство, как они называют питьё чая" [11, с. 10].

Калі ў справе распаўсюджвання чая і замяшчэнні ім алкагольных напояў чайныя не дасягнулі вялікага поспеху, то ў галіне асветы і арганізацыі здаровага правядзення вольнага часу справа стаяла інакш. Кожны жадаючы мог бясплатна наведваць чайную з мэтай чытання газет і часопісаў, якія знаходзіліся тут у свабодным доступе. Наведвальнікі маглі азнаёміцца з мясцовымі губерньскімі ведамасцямі і іншымі часопісамі і газетамі ("Вокруг света", "Крестьянское хозяйство", "Русский паломник"), спіс якіх вывешваўся на сцяне. Асноўнай мэтай дадзеных выданняў было, як вызначалі ў Веліжскім павятовым камітэце: "предупреждение посредством, помещаемых в чайных патриотических

изданий, дикой разнузданости простого населения уезда по политическому вопросу” [12, арк. 19]. На сценах чайнай вывешваліся плакаты з правіламі гігіены і здаровага ладу жыцця, урадавыя пастановы (у чайных актыўна распаўсюджваліся матэрыялы, якія тлумачылі сэнс мерапрыемстваў рэформы Пятра Сталыпіна), рэкамендамы па ўладкаванню гаспадаркі (карысьць травасеяння, выкарыстання ўгнаенняў, замежны вопыт) [13, арк. 3, 15]. Для наведвальнікаў тут знаходзіліся сталы для гульні ў лато і шашкі, музычныя інструменты, сярод якіх былі грамафоны, паслухаць якія прыходзілі ўсёй сям’ёй.

Пры чайных ствараліся бясплатныя бібліятэкі і чытальні, якія дазвалялі браць кнігі і перыядычныя выданні на абанемент, ці чытаць на месцы. Сярод рэкамендаваных выданняў для чытальняў была мастацкая літаратура, кнігі па гісторыі, геаграфіі, гаспадарцы, пажарнай бяспецы. Адміністрацыя чайных вяла ўлік чытачоў па прынцыпах узросту і веравызнання. Большасць чытачоў прадстаўлялі вучнёўскую моладзь, месцамі пераважалі яўрэі, што было абумоўлена спецыфікай гарадскіх паселішчаў беларускіх губерняў. Хрысціянэ часцей за ўсё чыталі кнігі духоўнага зместу, кнігі, прысвечаныя сельскай гаспадарцы і перыядычныя выданні, яўрэі – кнігі па славеснасці, пажарнай бяспецы [14, арк. 48].

Цікавым фактам з’яўляецца знаходжанне тут беларускамоўных выданняў “Выбіраймися ў прочкі! Скарэй у Томск!” і “Слова аб праклятай гарэлцы і аб жыцці і смерці п’яніцы”. Выйшлі яны ў выглядзе ананімных гутарак, але па некаторых дадзеных можна з упэўненасцю назваць іх аўтарам беларускага краянаўцу і гісторыка Аляксандра Ельскага (1834–1916). Першая брашура была прысвечана праблеме самавольнага перасялення ў Сібір, а вось “Слова аб праклятай гарэлцы...” (1900 г.) з’яўляецца па сутнасці першым антыалкагольным беларускім выданнем. Выданне складалася з дзвюх частак. Першая – “шчырая праўда” – прадстаўляе гістарычны экскурс аб з’яўленні і распаўсюджванні гарэлкі, палітыцы дзяржаўнай манаполіі і шкоды п’янства. Вось як аўтар ацэньвае дзяржаўную палітыку “віннай манаполіі”: “былі пакасаваны у сіолах усе корчмы і заведзян так называемы “манаполь” казіонны, с цэллю штоб народ меў менш можнасці п’янстваваць, дурэць, губіць свае пажыткі, здароўя і душу” [15, с. 4]. Але дадзеныя меры выклікалі зусім адваротную рэакцыю: “народ... як толькі уніклі корчмы, стаў піць бязабразна проста на ўліцы, пры манаполях, стаў буяніць і гайдамачыць зверска, так, што часта ад таго бываюць краміналы і калецтвы” [15, с. 5]. Другая частка выдання – “казка” – верш аб жыцці і смерці п’яніцы, дзе п’янства вызначаецца як асноўная прычына занябанасці гаспадаркі, беднасці і заўчаснай смерці:

“Сяло вышла у поля Юрью падзівіцца,
А іон тыц да шынку, каб на смерць запіцца.
Чэрці ж такі ўзялі да сваіога панства!
От які канец лайдацтва і п’янства!
Паслухайце людзі маю добру раду:
Няўлягайца ў чарку, калі робіць здраду!” [15, с. 9].

Яшчэ адным накірункам культурна-асветніцкай дзейнасці стала правядзенне папачыцельствамі аб народнай цвярозасці народных чытанняў, месцамі правядзення якіх часта выступалі чайныя ці залы народных дамоў. Чытанні праводзіліся на разнастайную тэматыку, і пры гэтым антыалкагольная тэматыка не была пераважнай. Для прыкладу, з 122 чытанняў, якія былі праведзены Віцебскім павятовым камітэтам папачыцельства аб народнай цвярозасці ў 1899 годзе, 48 былі чытаннем мастацкіх твораў, 46 мелі рэлігійны змест, 25 былі прысвечаны гістарычным падзеям, 13 – біяграфіям, 7 – геаграфічным звесткам, 3 – прыродазнаўству. З мастацкай літаратуры часцей за ўсё гучалі творы Аляксандра Пушкіна, Мікалая Гоголя і Усевалада Гаршына, гістарычная тэматыка ў асноўным датычылася асобаў расійскіх імператараў і падзей расійскай гісторыі (Палтаўская бітва, Айчынная вайна 1812 г. і інш.) [16, арк. 7, 29–30].

Найбольшую цікавасць у насельніцтва выклікалі чытанні з “туманнымі карцінамі чароўнага ліхтара” (праэктара), сюды людзі прыходзілі ўсёй сям’ёй і па некалькі разоў. Аднак зразумела, што наведваліся такія чытанні не столькі з-за цікаўнасці да інфармацыі, колькі з-за відовішча саміх чароўных ліхтараў. Але ўжо ў 1909 годзе Віцебскі павятовы камітэт у сваёй справаздачы адзначаў, што правядзенне чытанняў немагчыма, з прычыны недахопу сродкаў на набыццё новых камлектаў да чароўных ліхтараў, бо да старых карцін як і да чытанняў насельніцтва згубіла ўсялякі інтарэс [17, арк. 1].

Якасць правядзення чытанняў і разнастайнасць іх тэматыкі залежыла і ад асабістых якасцяў, ўзроўня адукацыі і зацікаўленасці лектараў. У Мінску папулярнымі сярод насельніцтва былі лекцыі Мінскага таварыства дактараў па пытаннях гігіены, фізіялогіі і аховы здароўя [18, с. 3]. Ахвотна наведвалі і чытанні аграномаў на сельскагаспадарчую тэматыку. Аднак часцей за ўсё лектарамі выступалі мясцовыя настаўнікі і святары, таму тэматыка была абмежавана сферай іх кампетэнцыі. Акрамя таго, чытанні праходзілі выключна на рускай мове, што змяншала аўдыторыю. Часам інфармацыя лектара не супадала з рэальнасцямі жыцця. Так апісвае “Наша Ніва” чытанне ў вёсцы Зубава Бельскага павету Гродзенскай губерні: “Поп паказваў лятарню чарадзейную (валшэбную), дзе былі абразы з святога жыцця. Потым пачытаў кніжку аб тым, як трэба гаспадарыць па-новаму. Мужыкі паслухаўшы казалі:

дайце нам па 66 дзесяцін зямлі, дык мы ўжо патрапім гаспадарыць, беда толькі, што у нас па 2 дзесяціны ўсяго, дык тут не пагаспадарыш” [19, с. 6].

Дзеля павышэння якасці чытанняў Мінскі павятовы камітэт прапаноўваў арганізаваць плату настаўнікам за адно чытанне ў памеры 2 рублёў, аднак з-за недахопу фінансавання прапанова была перагледжана, і аплочваліся толькі тыя, чытанні, што суправаджаліся выступленнем народных хораў [20, арк. 26]. Арганізацыя народных хораў лічылася вельмі важнай складаючай здаровага вольнага часу: “стройное хорвое пение всегда привлекает много слушателей... особенно важно здесь [на тэрыторыі Беларусі – С.М.], где есть костёлы с их органами” [20, арк. 25]. У гэтай справе лідарства належала Мінскай губерні, па колькасці хораў яна займала другое месца па імперыі, саступаючы толькі Пермскай [21, с. 9]. Удзельнікі хораў выступалі падчас народных чытанняў, богаслужэнняў, урачыстых мерапрыемстваў.

Народныя дамы давалі магчымасць праявіць сябе аматарам тэатральнага мастацтва і азнаёміць з ім мясцовае насельніцтва, для пераважнай большасці якога тэатр быў не даступны, з прычыны вялікай адлегласці ці высокіх коштаў на квіткі. У Магілёўскім народным доме тэатральная труппа складалася з аматараў, якія гралі бясплатна, адзіным прафесіяналам быў рэжысёр, прафесійны актор Падбярэскі. Квіткі на спектаклі каштавалі ад 7 да 80 кап., аднак публіка ў асноўным выкупляла толькі танныя квіткі, астатнія высылаліся ў выглядзе запрашэнняў. У антракце публіку забаўляў духавы аркестр з мясцовага сіроцкага дома [3, арк. 56]. Сцэны народных дамоў з’яўляліся пляцоўкамі для выступу і гастралюючых труп. Менавіта на сцэне Дзісенскага народнага дома ў жніўні 1910 года адбылося першае на тэрыторыі сучаснай Беларусі выступленне трупы Ігната Буйніцкага: “Дзісна не помніць такога збору народу. Інтэлігенцыя і просты народ усе шчыра віталі беларусаў; магучая ідэя нацыянальнага адраджэння гарачымі праменьнямі сваімі ўсіх з’яднала, разварушыла застыгшыя сэрцы, заіскрыла выцьвяўшы ад сьпекі вочы і першае роднае слова са сцэны вітана было не адной слязай” [22].

Чайныя і народныя дамы з’яўляліся месцам правядзення ўрачыстасцей з нагоды святкавання 50-годдзя скасавання прыгоннага права (1911), 100-годдзя вайны з Напалеонам (1912), 300-годдзя дынастыі Раманавых (1913). З гэтай нагоды арганізаваліся тэматычныя чытанні і раздача памятных лісткоў і брашур. Ладзіліся тут і дабрачынныя акцыі – латарэі на карысць бедных жыхароў (Дзісенская чайная ў 1909 годзе) [23], святкаванні Нараджэння Хрыстова для навучэнцаў мясцовых школ і дзетак з маламаёмных сямей з раздачай падарункаў, выступленнямі фокуснікаў і дэманстрацыяй грамафона. Моладзь у чайных праводзіла танцавальныя вечары, запрашаючы музыкаў за свой кошт [24, арк. 3].

У Люцынскай гарадской чайнай у 1901 годзе ажыццяўлялася бясплатная раздача чаю жабракам. Мясцовымі ўладамі быў паказаны спіс з 15 самых бедных хрысціян, якія ў асенне-зімовы перыяд маглі атрымаць 2 шклянкі чаю штодня, аднак Віцебскі губернерскі камітэт не толькі не пагадзіўся ўзяць такі прыклад, але і забараніў бясплатную раздачу, каб пазбегнуць хвалеванняў [25, арк. 96]. У шэрагу чайных Віцебскай губерні (Віцебск, Рэжыца) была арганізавана бясплатная юрыдычная дапамога насельніцтву, тут давалі кансультацыі па пытаннях зямельных спрэчак, перасялення ў Сібір, прызыву ў войска [24, арк. 224адв.]. Але дадзенае практыка была асабістай ініцыятывай сяброў папачыцтва аб народнай цвярозасці і шырокага распаўсюджвання не атрымала.

Вялікія выдаткі на ўтрыманне чайных, скарачэнне дзяржаўнага фінансавання папачыцельстваў аб народнай цвярозасці прывялі да паступовай ліквідацыі народных чайных і дамоў. Ролю, якую яны гралі ў жыцці насельніцтва, можна вызначыць па наступных дакументах. Прывядзем вытрымку з ліста калежскага асэсара Івана Дуброўскага ў Віцебскі павятовы камітэт аб народнай цвярозасці з нагоды закрыцця чайнай у горадзе Сураж: “...от христианского населения заштатного города Суража имею честь почтительно просить Витебский уездный комитет... не закрывать в Сураже народной чайной, оказавшей населению пользу отрезвлением, просвещением... возможностью обогреться ... отвлечься от скуки и поучиться чему-либо доброму и полезному. Трезвое же и просвещённое население более способно и к угождению Богу, и к исправному отбытию государственных повинностей, что в общем вполне способно пополнить государственному казначейству быть может получаемый какой-либо сравнительный недобор” [26, арк. 28]. Мэтавая аўдыторыя чайных – сялянства – таксама бачыла плён у захаванні дадзеных устаноў. Сяляне Круглянскай воласці Магілёўскага павета, звяртаючыся да губернатара з нагоды закрыцця чайнай у сакавіку 1906 года, пазначалі: “...закрывать чайную, значит лишит нас духовной пищи и света и отдать в руки евреев ... снова будем искать убежища в еврейских притонах, где нас будут обдирать. Было так хорошо: зайдешь в чайную, увидишь здесь святую икону, послушаешь чтения, которые здесь проводятся и с удовольствием идешь домой” [27, арк. 17].

Такім чынам, народныя чайныя і дамы папачыцельстваў аб народнай цвярозасці павінны былі стаць цэнтрамі культурнага жыцця і адукацыі насельніцтва і садзейнічаць абмежаванню спажывання алкаголя, але гэтыя мэты не супадалі з рэчаіснасцю. Па-першае, гэтыя ўстановы павінны былі стаць фінансава-самастойнымі пры аказанні шэрагу бясплатных паслуг і нізкім узроўні жыцця мэтавай аўдыторыі. Па-другое, ігнараваліся этна-канфесійныя асаблівасці Беларусі, адукацыя і асвета насіла афіцыйна рускі характар, колькасць чытанняў і выданняў на беларускай мове была абмежавана. Па-

трэцяе, ігнаравалася прыватная ініцыятыва, а бюракратызацыя працэса прывяла да спынення дзейнасці большасці чайных. Па-чацвёртае, чайныя і народныя дамы ў асноўнай сваёй масе не маглі даць насельніцтву нічога акрамя “духоўнай ежы” і не вытрымалі канкурэнцыі з боку піцейных устаноў, дзе адпачывалі са значна меншай карысцю “і душой, і целам”.

ЛІТАРАТУРА

1. Мянчэня, С.В. Арганізацыя работы чайных на Беларусі ў 1897-1914 гг. (па матэрыялах Віцебскай і Магілёўскай губерняў) / С.В. Мянчэня // Научные труды Республиканского института высшей школы: Исторические и психолого-педагогические науки : в 2 ч. / под ред. д. ф. н., проф. В.Ф. Беркова. – Минск : РИВШ, 2014. – Ч. 1. – 370 с.
2. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ). – Ф. 2709. Воп. 1. Спр. 87.
3. НГАБ. – Ф. 2296. Воп. 1. Спр. 5.
4. Значение чайных в борьбе с алкоголизмом. – СПб., 1903. – 21 с.
5. НГАБ. – Ф. 2555. Воп. 1. Спр. 109.
6. НГАБ. – Ф. 2709. Воп. 1. Спр. 2.
7. НГАБ. – Ф. 2555. Воп. 1. Спр. 113.
8. Двинский листок. – 1900. – 12 нояб.
9. НГАБ. – Ф. 2296. Воп. 1. Спр. 1.
10. Мянчэня, С.В. Установы Магілёўскага павятовага папачыцельства аб народнай цвярозасці (1897–1914 гг.) / С.В. Мянчэня // Гісторыя Магілёва: мінулае і сучаснасць : зб. нав. прац удзельнікаў IX Міжнар. навук. канф., Магілёў, 25–26 чэрв. 2015 г. / уклад. А.М. Бацюкоў, І.А. Пушкін. – Магілёў : МДУХ, 2015. – 539 с.
11. Отчёт о деятельности Могилёвского попечительства о народной трезвости за 1903 год. – Могилёв, 1904. – 47 с.
12. НГАБ. – Ф. 2709. Воп. 1. Спр. 82.
13. НГАБ. – Ф. 2296. Воп. 1. Спр. 8.
14. НГАБ. – Ф. 2709. Воп. 1. Спр. 61.
15. А.І. Слова аб праклятай гарэлцы і аб жыцці і смерці п’яніцы / А.І. – Пецябург, 1900. – 12 с.
16. НГАБ. – Ф. 2555. Воп. 1. Спр. 7.
17. НГАБ. – Ф. 2555. Воп. 1. Спр. 239.
18. Двинский листок. – 1901. – 25 дек.
19. Наша Ніва. – 1908. – № 3. – 1 лют.
20. НГАБ. – Ф. 132 Воп. 1. Спр. 5.
21. О роли попечительства о народной трезвости в борьбе с народным пьянством. – Петербург, 1910. – 17 с.
22. Наша Ніва. – 1910. – № 35.
23. Наша Ніва. – 1909. – № 35–36 – 3 вер.
24. НГАБ. – Ф. 2709. Воп. 1. Спр. 79.
25. НГАБ. – Ф. 2709. Воп. 1. Спр. 61.
26. НГАБ. – Ф. 2555. Воп. 1. Спр. 146.
27. НГАБ. – Ф. 2296. Воп. 1. Спр. 4.

Пасцуніў 21.04.2016

CULTURAL AND EDUCATIONAL FUNCTION OF PEOPLE'S TEA-HOUSES AND PEOPLE'S HOMES IN BELARUSIAN PROVINCES IN THE LATE XIX - EARLY XX CENTURIES

S. MENCHENJA

The article is devoted to the activities of people's tea-houses of Committee of the people's sobriety in the field of culture and folk education, which was manifested in the representation to the population access to periodicals, government regulations, and organization of healthy leisure, libraries and reading rooms, choirs, folk readings, charity events. The author notes that the goals assigned to the tea-houses were not achieved because of insufficient funding, bureaucracy, inadequate legislation, and illiteracy of population, what led to the liquidation of the most of these institutions.

Keywords: *Committee of the people's sobriety, struggle with alcoholism, tea, people houses, cultural and educational activities.*